

Андрій ЛАЗАРУК,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (PhD),
Науковий керівник: Анатолій ФУРМАН,
доктор психологічних наук, професор

Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль)

УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ НА ЗАСАДАХ ВЧИНКОВОГО ПІДХОДУ

На початку третього тисячоліття категорія вчинку стала однією з ключових проблем у психології. Інтерес до її дослідження виник на фоні суспільних процесів, зосереджених на відродженні цінностей індивідуальності й розширенні особистої свободи кожної людини. Гуманітарні науки, намагаючись зрозуміти та проаналізувати відповідальність суб'єкта в питаннях самовдосконалення, саморозвитку і суспільствотворення, також спрямовують свої зусилля на глибоке вивчення механізмів вчинкової активності, які лежать в основі цих процесів. Важливо відзначити, що дослідження проблеми вчинкової активності на сучасному етапі виходить на соціогуманітарний рівень, тісно переплітаючись із питаннями професійної підготовки психологів у закладах вищої освіти.

Проблема вивчення вчинку в психологічній літературі останнім часом є доволі актуальною. Так, різні аспекти учинкової активності людини стали предметом дослідження З. Карпенко [1], О. Киричука [3], А. Лазарука [2], В. Роменця [3], В. Татенка [4], Т. Титаренко [4], А. Фурмана [5] та ін. Проте спеціальних праць із освітньо-професійної підготовки майбутніх психологів на засадах вчинкового підходу не виявлено.

Мета статті – обґрунтувати необхідність удосконалення освітньо-професійної підготовки майбутніх психологів на засадах вчинкового підходу.

Важливість удосконалення підготовки майбутніх психологів обумовлена потребою в сучасних фахівцях, здатних не тільки адаптуватися до складних соціальних умов і враховувати багатогранність людської поведінки, але й реалізувати власний потенціал самотворення і самореалізації, конструктивно змінювати соціальне довкілля на засадах гуманістичних вартостей. Це вимагає від закладів вищої освіти здійснення освітньо-професійної підготовки майбутніх психологів на засадах

учинкового підходу, який об'єднує ситуацію, мотиви, дії, психіку, діяльність, особистість, культуру в єдину систему.

Аналіз наукової літератури свідчить про наявність кількох підходів до вивчення феномену вчинку. Так, у праці В. Роменця вчинок визначається як безпосередній «механізм» моральної творчості [3, с. 193]. Він підкреслює, що вчинок є єдністю ситуаційної, мотиваційної, дійової та рефлексивної складових. О. Киричук стверджує, що вчинок є способом існування особистості у світі та загальним філософським принципом, який дозволяє тлумачити природу людини та її зв'язки з навколишнім світом. Психологічно зріла особистість через свої вчинки виявляє ставлення до інших як до особистостей. Вчинок розглядається як універсальний засіб самовиявлення, самовдосконалення, самотворення та самоспостереження в суспільстві [3]. В. Татенко зазначає, що узагальнення феноменів вчинковості наближає до розуміння людського життя як свідомого та відповідального процесу творення власного життєвого світу та себе в ньому [4].

З. Карпенко визначає акт учинку як логічний осередок та онтологічне ядро ціннісних вимірів інтегральної суб'єктності життєтворення особистості, вважаючи його місцем переходу процесів самоорганізації (структурування та ієрархізації) сутнісних сил людини, яка відкривається у великий світ мікрокосму. Вона підкреслює, що вчинок відрізняється від імпульсивних, автоматичних, звичних, стандартних, рефлекторних і гетерономічних дій, акцентуючи на творчому характері учинення в контексті «створення індивідуально значущих і суспільно корисних морально-психологічних цінностей, зразків спільної діяльності людей, а також зв'язків інтелектуальності та креативності з мотиваційно-потребовою сферою цього індивіда» [1, с. 94].

А. Фурман, досліджуючи вчинок у контексті життєвого шляху особистості, визначає його як найвищу форму особистісного існування людини в світі. Він стверджує, що позитивний соціальний вчинок, який включає ситуацію, мотивацію, дію та її наслідки, дозволяє людині здобути бажану свободу і незалежність. У вчинку проявляються найзначніші сили особистості, що «заземляють» і конкретизують її практично орієнтовані прагнення та життєві цілі [5]. Вказане є особливо актуальним для професійної діяльності психологів, їхньої спроможності організувати своє

життя за вчинковим принципом, дотримуючись індивідуально прийнятих в якості орієнтирів фундаментальних цінностей істини, добра, любові, творчості й краси.

Вчинок у контексті освітньо-професійної підготовки майбутніх психологів варто розглядати як унікальний і специфічний вид розумової активності та вольової дії суб'єкта, що є необхідною складовою його поведінки, діяльності та організації життя в цілому. Можна стверджувати, що вчинок, будучи важливим «інструментом» організації та цілеспрямування життєвого шляху, репрезентує здатність психолога до конструктивного творення як власної особистості, так і навколишнього світу. Життєреалізування фахівця на основі вчинкових принципів забезпечується відповідною мотивацією, відбувається в конкретній ситуації, реалізується через певну дію та осмислюється механізмами рефлексії, що включають аналіз наслідків своїх вчинків.

Так, самовизначення особистості відбувається в конкретній ситуації, що є ситуаційним компонентом вчинку. На цьому етапі зазвичай відбувається прийняття рішення щодо вибору професії, що часто реалізується через вступ до закладу вищої освіти. Професійний вибір базується на знаннях про різні професії, наявності відповідних здібностей і задатків, а також на бажаннях, нахилах і соціальній цінності обраного фаху. Важливими факторами є також вплив батьків та інших значущих дорослих. Необхідно проаналізувати, чи здійснював здобувач вищої освіти свій професійний вибір самостійно та чи відбувалося професійне самовизначення через усвідомлення власного сенсу життя.

Основою життєреалізування майбутнього психолога в обраній професії є відповідна мотивація, яка виступає мотиваційним компонентом вчинку. Як зазначає В. Роменець, суть мотиваційного принципу в дослідженні вчинкової природи психіки полягає в тому, що рушійні сили людської поведінки не зумовлені фаталістичними аспектами ситуації, а виявляються в самоствердженні особистості, що визначає її долю [3, с. 14]. Таким чином, мотиваційний компонент вчинку реалізується тоді, коли людина здатна утверджувати себе і формувати своє майбутнє. Мотиви професійного вибору завжди пов'язані зі спонуканнями, які кореняться в глибинних аспектах свідомості, включаючи почуття, переконання, вірування, потреби, інтереси, цілі, цінності та сенс життя.

Особливо важливими є гуманістичні мотиви, усвідомлені та прийняті особистістю, які надають їй професійній діяльності суб'єктивного сенсу. Це, у свою чергу, спонукає до відповідальності за власний професійний вибір і сприяє належному оволодінню професійними знаннями, нормами та цінностями.

Важливим елементом життєреалізації майбутнього психолога є вчинкова дія, що виступає дійовим компонентом вчинку. Вона відображає сутнісний зміст навчально-професійної діяльності, як правило, спрямованої на оволодіння обраною професією. Вчинкова дія проявляється у певній послідовності практичних дій, актів та операцій, при цьому алгоритм її завжди залишається індивідуально унікальним, навіть якщо реалізується за усталеним стереотипом. У контексті нашого дослідження позитивний сенс цієї вчинкової дії полягає в здатності здобувача організувати та спрямувати своє життя на оволодіння професійною діяльністю, яка сприймається як екзистенційно важлива для його особистого життя та ефективний інструмент творення себе в культурі.

Заслуговує на увагу також аналіз суттєвого для професійної підготовки майбутніх психологів аспекту вчинку, а саме оцінки, що є рефлексивним компонентом вчинку. Рефлексія (післядія), здійснена на основі ряду суб'єктивних і об'єктивних критеріїв, фіксує особистісну цінність для суб'єкта обраної професії. Під час рефлексивного аналізу здобувач не лише орієнтується на прагматизм свого професійного вибору та його утилітарні й матеріальні наслідки, а й враховує цінності добра, краси та істини, при цьому його мотиви й наміри є гуманістичними, просоціальними і творчими. Для належної оцінки важливо не лише визначити сенс психологічної професії з погляду суспільної або особистої значущості, а й з'ясувати її відповідність власній системі цінностей та смислів. Це дозволяє визначити, чи був здійснений вчинок конструктивним, підносячи особистість на вищий духовний рівень, чи деструктивним, що призводить або призведе до особистісної деградації. Окрім того, рефлексія здійсненого вчинку базується не лише на детермінованості його особистими мотивами, цінностями й намірами, але й на прагненні якомога точніше передбачити об'єктивний результат професійної діяльності, а також її реальне особисте й суспільне значення.

Отже, вивчення освітньо-професійної підготовки майбутніх психологів на основі вчинкового підходу є важливим і перспективним напрямком, оскільки дає змогу прогнозувати майбутню продуктивність суб'єкта в його фаховій діяльності. Основними ознаками підготовки майбутніх психологів, заснованої на вчинковому підході, є цілісність і завершеність акту професійного вибору, добровільність і самостійність у прийнятті рішення, гуманістична, просоціальна та морально-ціннісна мотивація, надситуативна і наднормативна активність, спрямована на оволодіння професійною діяльністю, здійснений рефлексивний аналіз особистісної цінності обраної професії, а також відповідність здійсненого вчинка особистісним вартостям і сенсам. Таким чином, результатом цього підходу є відповідальне залучення суб'єкта, який самостійно зробив свій вибір і зайняв своє «єдине місце в Бутті», до психологічної професії.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування особливостей вчинку самовизначення майбутніх психологів та його аксіопсихологічних детермінант.

Список використаних джерел:

1. Карпенко З. Аксіометрика вчинку: модус самотворення. *Психологія і суспільство*. 2016. № 2. С. 90–97.
2. Лазарук А. Феноменологія самовизначення особи: базові теоретичні підходи у психології. *Психологія і суспільство*. 2024. № 1. С. 131–149. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2024.01.2024.01.131>
3. Основи психології: підручник / за ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. Київ: Либідь, 1999. 632 с.
4. Татенко В., Титаренко Т. Канонічна психологія Володимира Роменця: вчинок, історія, особистість. *Психологія і суспільство*. 2011. № 2. С. 22–38.
5. Фурман А. А., Фурман А. В. Вчинкова буттєвість особистості: від концепту до метатеорії. *Психологія і суспільство*. 2018. №1–2. С. 5–26.